

НАУКОВІ ОСНОВИ НОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ РАЦІОНІВ

План лекції

- ✓Роль обміну речовин і енергії в життєдіяльності організму
- ✓Енергетичні витрати організму
- ✓Основний обмін (ОО)
- ✓Специфічна динамічна дія їжі (СДД)
- ✓Вимірювання енерговитрат людини
- ✓Норми фізіологічних потреб людини в харчових речовинах і енергії
- ✓Моделі раціонів харчування, складені з продуктів різних груп
- ✓Поняття про адекватне та неадекватне харчування

Роль обміну речовин і енергії в життєдіяльності організму

Обмін речовин це складний процес перетворень речовин в організмі, який забезпечує його ріст, розвиток, діяльність і життя.

**Значення
обміну
речовин:**

1. Відшкодування розпаду органічних сполук, тобто формування нових клітин, синтез гормонів, ферментів.
  2. Забезпечення організму енергією, необхідною для життєдіяльності.
  3. Задоволення потреби у мінеральних елементах і вітамінах.
  4. Відновлення витрат води.
-

Обмін речовин складається з двох протилежних паралельних процесів.

- Катаболізм або дисиміляція включає реакції розпаду речовин, їх окислення і виділення з організму.
  - Анаболізм або асиміляція забезпечує синтез речовин, їх засвоєння і використання для потреб життєдіяльності.
  - У дорослої людини спостерігається відносна рівновага цих процесів.
  - У молодому організмі переважає асиміляція, що забезпечує ріст і розвиток всіх систем організм.
  - При старінні процеси синтезу послаблюються.
-

Під впливом різних чинників, наприклад, недостатнє, надлишкове або неповноцінне харчування, порушення функцій нейрогуморальної системи, можливе порушення обміну речовин, яке проявляється в наступному:

- **недостатнє засвоєння або надлишкове накопичення речовин;**
  - **зміна взаємодії і характеру перетворення речовин;**
  - **накопичення проміжних продуктів обміну (наприклад, ацетону);**
  - **утворення речовин, які не притаманні основному обміну.**
-

Енергетичні витрати організму

При окисленні білків, жирів, вуглеводів в організмі звільняється енергія, яка використовується на процеси синтезу, механічну роботу м'язів, серця та інших органів, утворення тепла.

Основний обмін (ОО)

це мінімальна кількість енергії, яка витрачається на діяльність внутрішніх органів (роботу серця, дихання, кровообіг).

У середньому основний обмін складає:
1 ккал на 1 кг маси тіла за годину

Залежить від:

- росту,
  - маси тіла (прямо пропорційно),
  - статі (у жінок нижче на 10 - 15 % ніж у чоловіків),
  - віку (у дітей він підвищений, у осіб похилого віку знижується).
-

На основний обмін впливають:

- **стан людини - стреси, захворювання щитовидної залози, туберкульоз, малярія підвищують основний обмін;**
  - **сезонність - весною О.О. підвищується, влітку - знижується;**
  - **температура навколишнього повітря - при її зниженні О.О. посилюється для покриття тепловитрат організму.**
-

Специфічна динамічна дія їжі (СДД)

це витрати енергії на прийом і перетравлення їжі. При цьому ОО збільшується на 10 - 15 %. Прийом білкової їжі підвищує ОО на 30 - 40 %. Жири і вуглеводи збільшують енерговитрати на 7-10 %.

Вимірювання енерговитрат людини

використовують
лабораторні і
розрахункові методи.

Лабораторні - це пряма і непряма колориметрія.

- Пряма колориметрія ґрунтується на безпосередньому вимірюванні тепла, яке визволяється у процесі життєдіяльності. Метод потребує складного обладнання.
- Непряма колориметрія заснована на дослідженні газообміну, тобто вимірюванні кількості кисню, яку людина вдихає, і вуглекислого газу, що видихає.

Розрахунковий метод або хронометраж використовує хронограму доби та дані про витрати енергії на окремі види діяльності.

Норми фізіологічних потреб людини в харчових речовинах і енергії

Норми фізіологічних потреб в харчових речовинах і енергії для різних груп населення

- є державним нормативним документом,
  - служать критерієм оцінки фактичного харчування,
  - науковою базою при плануванні виробництва і споживання продуктів харчування,
  - використовується при розробці мір соціального захисту,
  - розрахунку раціонів харчування.
-

Програма ВООЗ CINDI

Головною метою інтегрованої програми профілактики хронічних неінфекційних захворювань (CINDI — The Countrywide Integrated Noncommunicable Disease intervention) є збереження і зміцнення здоров'я населення за рахунок зменшення захворюваності і смертності від основних ХНІЗ внаслідок здійснення комплексних профілактичних заходів на загальнонаціональному рівні.

Завдання CINDI — знизити ризик розвитку ХНІЗ шляхом зменшення спільних для цих захворювань факторів ризику, таких як паління, артеріальна гіпертензія, надмірна маса тіла, порушений обмін ліпідів, зловживання алкоголем, недостатня фізична активність, психо-соціальний стрес та нездорове харчування.

Програма BOO3 CINDI

- Існують докази взаємозв'язку між харчуванням та деякими ХНІЗ. Нераціональне харчування є визначальним у виникненні та розвитку таких факторів ризику, як надлишкова маса тіла, порушення ліпідного обміну, артеріальна гіпертензія, порушення толерантності до вуглеводів тощо.
- Порушення аліментарної поведінки може сприяти розвитку дистонії та секреторних порушень шлунково-кишкового тракту, виникненню запальних та онкологічних захворювань.

**Піраміда харчування
рекомендована ВООЗ як
дієтологічна модель
побудови здорового
харчового раціону**

**Піраміда створена з
використанням кольорової
схеми світлофора:**

**зелений — вживай
без
обмежень;**

**жовтий — споживай
обачливо;**

**червоний —
поміркуй
чи варто
вживати.**

Традиційною одиницею вимірювання харчової енергії є кілокалорія або кілоджоуль (1 ккал = 4,2 кДж).

Енергетичні витрати дорослої людини складають приблизно 1500-3300 ккал на добу залежно від статі, віку, маси тіла та рівня фізичної активності (додаток).

З урахуванням діапазону споживання енергії

- низький — від 1500 до 2200 ккал;**
- середній — від 2200 до 2800 ккал;**
- високий — понад 2800 ккал**

визначають відповідні моделі раціонів харчування: А, В, С.

Чим вище рівень фізичної активності людини, тим більше порцій їй потрібно (табл. 1).

Моделі раціонів харчування, складені з продуктів різних груп

Групи продуктів і розміри порцій	Моделі і кількість порцій		
	А	В	С
Хліб, макаронні вироби, рис і картопля (100 г) (100 г)	3	4,5	6
Овочі (100 г)	3	4	5
Фрукти (100 г)	2	3	4
Молоко і молочні продукти (100 г)	2	2,5	3
М'ясо і альтернативні продукти (100 г)	1	2	3

Винесені в додаток

За рекомендаціями ВООЗ

- більше половини добової енергії повинно надходити з продуктами, що входять до двох нижніх зелених шарів піраміди, а саме: з хлібом, зерновими, макаронними виробами, рисом і картоплею (таблиця в додатку).
- Із продуктів, що входять до верхнього зеленого шару піраміди, ВООЗ рекомендує споживати щодня не менше 400 г овочів (додатково до картоплі) та фруктів, тобто п'ять-шість порцій (таблиця в додатку).

Краще вживати свіжі овочі та фрукти відповідно до сезону, бажано місцевого виробництва. Припустиме також споживання свіжозаморожених та сушених овочів і фруктів, корисні й консервовані, хоча вони і не містять вітаміну С.

- Жовтий шар піраміди закликає до обачливості.
  - В пропорційному відношенні для здорового раціону харчування продукти цієї зони необхідні в малих кількостях.
  - З правого боку розташовані м'ясні і рибні продукти, яйця, горіхи та бобові.
  - Жирні сорти м'яса і м'ясопродуктів доцільно замінити квасолею, бобовими, рибою, яйцями, птицею та пісним м'ясом.
  - Оскільки організм потребує щодня лише 0,8 г білка на кілограм ідеальної маси тіла, вживати ці продукти необхідно в малих кількостях.
  - З лівого боку цієї зони знаходяться продукти з великим вмістом кальцію, а саме: сири, нежирне молоко та молочні продукти (таблиця в додатку).
-

-
- На верхівці піраміди розташована червона зона продуктів, перед вживанням яких слід добре поміркувати.
  - Сюди входять продукти з високою енергетичною цінністю і незначним вмістом мікроелементів.
  - Продукти цієї групи в надзвичайно малих кількостях потрібні лише для забезпечення додаткової енергії.
-

Адекватне харчування

це харчування, при якому енергетична цінність раціону відповідає енергетичним витратам організму, тобто в організмі забезпечується енергетична рівновага або баланс.

Неадекватне харчування

Від'ємний енергетичний баланс виникає якщо калорійність раціону не покриває витрати організму. При цьому всі харчові речовини, які надходять до організму використовуються як джерело енергії, розвивається білкова недостатність, аліментарна дистрофія

Позитивний енергетичний баланс спостерігається при споживанні надлишкових за калорійністю, в порівнянні з потребами, раціонів (також неадекватне харчування). Може привести до ожиріння, гіпертонії, атеросклерозу.
